



## INTERNET TARMOG'IDAN FOYDALANIB GIYOHVANDLIK VOSITALARINI QONUNGA XILOF O'TKAZISH JINOYATIGA QARSHI KURASHISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Fayzullayev Dilshod Odilbekovich  
Azimqulova Iroda Bahrom qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20455191>

### ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil  
Ma'qullandi: 28-may 2026 yil  
Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

### KEY WORDS

*internet jinoyatchiligi, giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar, noqonuniy savdo, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli muhit, yoshlar o'rtasida jinoyatchilik, huquqiy javobgarlik, profilaktika choralari, sog'lom turmush tarzi.*

### ABSTRACT

*Mazkur maqolada internet tarmoqlarida sodir etilayotgan giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar savdosi jinoyatining dolzarbligi, sodir etilish shakllari hamda uning jamiyat, ayniqsa yoshlar hayotiga salbiy ta'siri yoritib berilgan. Shuningdek, ushbu jinoyatlarning huquqiy asoslari, javobgarlik masalalari va ularning oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar tahlil qilingan. Maqola jamiyatda sog'lom turmush tarzini qaror toptirish va internet muhitida xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan ilmiy-ommabop tavsiyalarni o'z ichiga oladi.*

Axborot texnologiyalari va internetning jadal rivojlanishi bilan birga, bu platformalar ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy sohalarda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq shu bilan birga internet tarmog'i jinoyatchilikning ayrim no'anaviy shakllariga — shu jumladan giyohvand moddalar savdosi va ularni noqonuniy yo'llar bilan tarqatishga ham asos bo'lmoqda.

Internet orqali giyohvand moddalarni sotish, buyurtma qabul qilish, yetkazib berish yo'lini belgilash kabi jinoyatlar ishlab chiqilgan tizimlar va aniq platformalar yordamida amalga oshirilmoqda. Bu holat jamoat salomatligiga, huquq tartibiga va ijtimoiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu sababli, mazkur jinoyat turiga qarshi kurashni takomillashtirish bugungi kunda huquqni muhofaza qiluvchi organlar, qonun chiqaruvchi organlar va jamoat institutlari oldida turgan dolzarb vazifa hisoblanadi.

### **1. Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatining nazariy asoslari**

Internet orqali giyohvand moddalarni tarqatish jinoyati — bu giyohvand vositalar, psixotrop yoki ularning analoglarini internet tarmog'i orqali noqonuniy yo'llar bilan sotish, buyurtma qabul qilish, ularga vositachilik qilish yoki ularni yetkazib berish bo'yicha amalga oshirilgan harakatlardir.

Nazariy jihatdan bunday jinoyatlar quyidagi xususiyatlarga ega:

Anonimlik — jinoyatchilar o'z shaxsini yashirib, turli virtual identifikatorlar orqali faoliyat yuritadi.

Global xarakter — internet orqali savdo chegaralar bo'yicha cheklanmaydi; davlatlararo aloqalar mavjud.

Kriptoalyutalar va shifrlash texnologiyalari — tranzaksiyalarni yashirish va kuzatilishni qiyinlashtiradi.

“Darknet” va maxfiy bozorlar — oddiy qidiruv tizimlarida topilmaydigan platformalar jinoyatchilar uchun sharoit yaratadi.

Bu jinoyat turi o‘ziga xos xususiyatlar sababli an’anaviy jinoyatlarni fosh etish usullaridan farq qiladi, shuning uchun unga qarshi kurashda maxsus yondashuv va texnologik vositalar zarur.

### **1.1 Internet tarmog‘idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o‘tkazish jinoyatining tushunchasi va turlari.**

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bordi. Internet tarmog‘i insonlar o‘rtasidagi muloqotni osonlashtirish, axborot almashinuvini tezlashtirish va iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, internetning keng imkoniyatlari ayrim shaxslar tomonidan jinoyat sodir etish, xususan giyohvandlik vositalarini qonunga xilof ravishda o‘tkazish uchun ham foydalanilmoqda. Bu holat mazkur jinoyat turining ijtimoiy xavfliligini yanada oshirmoqda.

Internet tarmog‘idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o‘tkazish jinoyati deganda, giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar yoki ularning analoglarini internet, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, maxsus veb-saytlar yoki boshqa onlayn platformalar orqali sotish, tarqatish, vositachilik qilish, reklama qilish yoki xarid qilish bilan bog‘liq noqonuniy harakatlar tushuniladi. Ushbu jinoyatning asosiy belgisi shundaki, giyohvand moddalarning muomalasi bevosita internet tarmog‘i orqali tashkil etiladi yoki muvofiqlashtiriladi.

Mazkur jinoyat turi an’anaviy giyohvandlik savdosidan o‘zining bir qator xususiyatlari bilan farq qiladi. Avvalo, internet muhitida jinoyatchilar o‘z shaxsini yashirish imkoniyatiga ega bo‘lib, turli taxalluslar, soxta akkauntlar va shifrlangan aloqa vositalaridan foydalanadilar. Bu esa jinoyatni aniqlash va fosh etishni murakkablashtiradi. Shuningdek, internet orqali sodir etiladigan jinoyatlar hududiy chegaralarga bo‘ysunmaydi, ya’ni jinoyat subyekti bir davlatda, iste’molchi esa boshqa davlatda bo‘lishi mumkin.

Internet orqali giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o‘tkazish jinoyatining bir nechta asosiy turlari mavjud. Birinchi tur — ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali sodir etiladigan jinoyatlar hisoblanadi. Bunda jinoyatchilar turli guruhlar, yopiq kanallar yoki shaxsiy yozishmalar orqali giyohvand moddalarni sotish bo‘yicha kelishuvlarga erishadilar. Ushbu usul, ayniqsa, yoshlar orasida keng tarqalgan bo‘lib, ularning huquqiy ongi va salomatligiga jiddiy xavf tug‘diradi.

Ikkinchi tur — maxsus internet saytlar va onlayn platformalar orqali amalga oshiriladigan jinoyatlardir. Bunday saytlar ko‘pincha yashirin tarzda faoliyat yuritadi va oddiy foydalanuvchilar uchun ochiq bo‘lmaydi. Bu yerda giyohvandlik vositalari katalog ko‘rinishida taklif etilib, buyurtma va to‘lov jarayonlari masofadan turib amalga oshiriladi.

Uchinchi tur — elektron to‘lov tizimlari va raqamli aktivlardan foydalangan holda sodir etiladigan jinoyatlardir. Bunda pul mablag‘larining kelib chiqishini yashirish maqsadida turli elektron vositalardan foydalaniladi. Ushbu holat moliyaviy nazoratni qiyinlashtirib, jinoyatning latentligini oshiradi.

To‘rtinchi tur — internet orqali giyohvandlik vositalarini targ‘ib qilish va reklama qilish bilan bog‘liq jinoyatlardir. Bunday harakatlar bevosita sotish bilan bog‘liq bo‘lmasligi mumkin,

biroq giyohvandlik vositalarining tarqalishiga sharoit yaratadi va ularning ijtimoiy xavfliligini kuchaytiradi.

## **1.2 Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatining tezkor-qidiruv tavsifi**

Internet tarmog'idan foydalangan holda giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyati o'zining yashirinligi, yuqori darajadagi tashkillashtirilganligi hamda texnologik murakkabligi bilan ajralib turadi. Shu sababli mazkur jinoyatni aniqlash, fosh etish va oldini olishda tezkor-qidiruv faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jinoyatning tezkor-qidiruv tavsifi, avvalo, uning sodir etilish usullari, subyektlari, izlari hamda aniqlash imkoniyatlari bilan belgilanadi.

Mazkur jinoyatning tezkor-qidiruv nuqtayi nazaridan asosiy xususiyati shundaki, jinoyat bevosita real aloqa orqali emas, balki virtual makon orqali amalga oshiriladi. Jinoyatchilar internet tarmog'ida anonimlikni ta'minlovchi texnologiyalardan foydalangan holda o'z shaxsini yashiradi, bu esa ularni aniqlash va javobgarlikka tortishni murakkablashtiradi. Shunga qaramay, har qanday jinoyat singari, ushbu turdagi huquqbuzarlik ham muayyan tezkor-qidiruv belgilariga ega.

Tezkor-qidiruv tavsifining muhim elementi — jinoyatni sodir etish usuli hisoblanadi. Amaliyotda giyohvandlik vositalari internet orqali sotilishi ko'pincha ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, yopiq guruhlar, shuningdek, maxsus onlayn platformalar orqali amalga oshiriladi. Buyurtmalar qabul qilinib, to'lov masofadan turib amalga oshiriladi, yetkazib berish esa "bevosita aloqasiz" usulda tashkil etiladi. Ushbu holat tezkor bo'linmalar uchun jinoyatni aniqlashda yangi yondashuvlarni talab qiladi.

Jinoyat subyektlarining tezkor-qidiruv tavsifi ham alohida ahamiyatga ega. Bunday jinoyatlarni sodir etayotgan shaxslar, odatda, texnologiyalardan xabardor, internetdan faol foydalanuvchi, yashirin aloqa vositalarini qo'llay oladigan shaxslardir. Ko'pincha jinoyat bir nechta shaxslar tomonidan guruh bo'lib sodir etiladi: biri onlayn muloqot va reklama bilan shug'ullansa, boshqasi moliyaviy masalalarni, yana biri esa yetkazib berishni amalga oshiradi. Ushbu holat jinoyatning tashkillashtirilganligini ko'rsatadi.

Tezkor-qidiruv faoliyatida jinoyat izlari muhim manba hisoblanadi. Internet orqali sodir etilgan jinoyatlar moddiy izlardan ko'ra ko'proq raqamli izlar qoldiradi. Bular jumlasiga yozishmalar, elektron to'lovlar haqidagi ma'lumotlar, IP-manzillar, akkauntlar faoliyati, elektron qurilmalardagi axborotlar kiradi. Ushbu izlarni o'z vaqtida aniqlash va mustahkamlash tezkor-qidiruv tadbirlarining samaradorligini oshiradi.

Mazkur jinoyat turini aniqlashda tezkor axborot manbalari alohida rol o'ynaydi. Fuqarolardan kelib tushadigan xabarlar, internet monitoringi jarayonida aniqlangan shubhali kontent, tezkor ma'lumotlar bazalaridagi tahliliy natijalar jinoyatni fosh etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, tezkor-qidiruv faoliyatida yashirin kuzatuv, tezkor tajriba, nazorat ostidagi xarid kabi tadbirlar qonun doirasida qo'llaniladi.

Internet orqali sodir etiladigan giyohvandlik jinoyatlarining tezkor-qidiruv tavsifi yana bir jihat bilan ajralib turadi — latentligining yuqoriligi. Ya'ni, jinoyatlarning katta qismi uzoq vaqt davomida aniqlanmasdan qolishi mumkin. Bu holat jinoyatchilarning ehtiyotkorligi, texnik vositalardan foydalanishi va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning texnologik imkoniyatlariga bevosita bog'liq.

Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatining tezkor-qidiruv tavsifi murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u jinoyatni sodir etish usullari, subyektlarning xususiyatlari, raqamli izlar va tezkor aniqlash mexanizmlarining uyg'unligida namoyon bo'ladi. Mazkur tavsifni chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish huquqni muhofaza qiluvchi organlarning ushbu jinoyat turiga qarshi kurashish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

### **1.3. Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatining huquqiy asoslari va qonunchilik bilan ta'minlash xususiyatlarining bugungi kundagi holati**

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida internet tarmog'i nafaqat ijobiy ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarni, balki jinoyatchilikning yangi va murakkab shakllarini ham yuzaga keltirdi. Xususan, giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarni internet orqali qonunga xilof ravishda o'tkazish jinoyati zamonaviy jamiyat uchun jiddiy xavf tug'dirayotgan omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli mazkur jinoyatga qarshi kurashishning huquqiy asoslarini mustahkamlash va qonunchilikni zamon talablariga mos ravishda takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatining huquqiy asoslari, avvalo, giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasiga qarshi kurashga qaratilgan umumiy jinoyat-huquqiy normalardan kelib chiqadi. Amaldagi qonunchilikda giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va ularning analoglarini tayyorlash, saqlash, tashish, sotish yoki o'tkazish bilan bog'liq harakatlar jinoyat deb e'tirof etilgan. Internet tarmog'idan foydalanish esa mazkur jinoyatni sodir etish usuli sifatida namoyon bo'lib, uning ijtimoiy xavflilik darajasini oshiradi.

Bugungi kunda jinoyat qonunchiligida internet yoki axborot-telekommunikatsiya tarmoqlaridan foydalangan holda sodir etilgan jinoyatlar uchun javobgarlikni og'irlashtiruvchi holatlar nazarda tutilmoqda. Bu holat internet orqali giyohvandlik vositalarini tarqatish jinoyatini huquqiy baholashda alohida e'tibor berilishini ko'rsatadi. Chunki bunday jinoyatlar keng auditoriyani qamrab olishi, yoshlar orasida tez tarqalishi va yuqori darajadagi yashirinlik bilan amalga oshirilishi bilan ajralib turadi.

Mazkur jinoyatning huquqiy asoslarini shakllantirishda nafaqat jinoyat qonunchiligi, balki ma'muriy, protsessual va axborot xavfsizligiga oid normativ-huquqiy hujjatlar ham muhim rol o'ynaydi. Xususan, tezkor-qidiruv faoliyatini tartibga soluvchi qonunlar internet muhitida jinoyatlarni aniqlash, hujjatlashtirish va isbotlash imkoniyatlarini belgilab beradi. Shuningdek, elektron dalillar bilan ishlash tartibi, raqamli axborotlarni saqlash va tahlil qilish masalalari ham huquqiy jihatdan mustahkamlab borilmoqda.

Qonunchilik bilan ta'minlash xususiyatlarining bugungi kundagi holatini tahlil qilar ekanmiz, bir qator ijobiy jihatlarni qayd etish mumkin. Avvalo, giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasiga qarshi kurash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Internet orqali sodir etiladigan jinoyatlarni aniqlash va oldini olishga qaratilgan normativ bazalar bosqichma-bosqich takomillashtirilmoqda. Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vakolatlari kengaytirilib, ularning texnik va tashkiliy imkoniyatlari mustahkamlanmoqda.

Shu bilan birga, amaldagi qonunchilikda ayrim muammoli jihatlarni ham mavjud. Xususan, internet orqali sodir etiladigan giyohvandlik jinoyatlarining barcha shakllari qonunchilikda

yetarli darajada aniq ifodalanmagan. Texnologiyalarning tez rivojlanishi natijasida jinoyatchilar yangi usullarni qo'llamoqda, biroq qonunchilik ularning barchasini qamrab olishga ulgurmayapti. Bu esa huquqni qo'llash amaliyotida muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda.

Bundan tashqari, xalqaro xarakterga ega bo'lgan internet jinoyatlariga qarshi kurashishda milliy qonunchilikning o'zi yetarli bo'lmasligi mumkin. Bu holat xalqaro huquqiy hamkorlik, davlatlararo kelishuvlar va axborot almashinuvi mexanizmlarini yanada kuchaytirishni taqozo etadi. Chunki jinoyat bir davlat hududidan tashqarida sodir etilib, uning oqibatlarini boshqa davlatda namoyon bo'lishi mumkin.

Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatining huquqiy asoslari bugungi kunda shakllangan va tizimli tusga ega bo'lsa-da, ularni yanada takomillashtirish zarurati mavjud. Qonunchilikni zamonaviy texnologik rivojlanish bilan uyg'unlashtirish, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini huquqiy jihatdan mustahkamlash hamda xalqaro hamkorlikni kengaytirish mazkur jinoyat turiga qarshi samarali kurashning muhim sharti hisoblanadi.

## **2. Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatini oldini olish va fosh etish faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar**

Internet tarmog'idan foydalangan holda giyohvandlik vositalarini qonunga xilof ravishda o'tkazish jinoyati zamonaviy jinoyatchilikning eng murakkab va yashirin shakllaridan biri hisoblanadi. Ushbu jinoyat turi yuqori darajadagi texnologik ta'minot, anonimlik va tezkorlik bilan amalga oshirilgani sababli uni oldini olish hamda fosh etish jarayoni bir qator obyektiv va subyektiv qiyinchiliklarga duch keladi. Mazkur faoliyat samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlash va tahlil qilish jinoyatchilikka qarshi kurashni takomillashtirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Birinchi navbatda, internet muhitidagi anonimlik omili salbiy ta'sir ko'rsatuvchi asosiy sabab sifatida namoyon bo'ladi.

Ikkinchi muhim omil — axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va jinoyatchilarning bu jarayonga tez moslashuvidir.

Uchinchi omil sifatida qonunchilikning texnologik jarayonlardan ortda qolishini ko'rsatish mumkin.

To'rtinchi salbiy omil — tezkor-qidiruv va tergov faoliyatida malakali kadrlar yetishmovchiligidir.

Beshinchi omil — xalqaro xarakterga ega bo'lgan jinoyatlarning murakkabligidir. Shuningdek, jamiyatda huquqiy ong va axborot xavfsizligi madaniyatining pastligi ham salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biridir. Internet foydalanuvchilarining, ayniqsa yoshlarning, onlayn muhitdagi xavf-xatarlar to'g'risida yetarli tushunchaga ega emasligi giyohvandlik vositalarining tarqalishiga sharoit yaratadi. Fuqarolarning jinoyatlar haqida o'z vaqtida xabar bermasligi ham oldini olish faoliyatini susaytiradi.

Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatini oldini olish va fosh etish faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar ko'p qirrali va murakkab tusga ega. Anonimlik, texnologik ustunlik, qonunchilikdagi bo'shliqlar, kadrlar yetishmovchiligi va xalqaro hamkorlikdagi muammolar ushbu jarayonning samaradorligini pasaytiradi. Ushbu omillarni bartaraf etishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar jinoyatchilikka qarshi kurashni yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

## **2.2. Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyati doirasida o'tkaziladigan tezkor-qidiruv tadbirlari, ularni o'tkazish asoslari va rasmiylashtirish tartibi**

Internet tarmog'idan foydalangan holda giyohvandlik vositalarini qonunga xilof ravishda o'tkazish jinoyati yashirin, murakkab va yuqori darajada tashkillashtirilganligi bilan ajralib turadi. Mazkur jinoyatni aniqlash, oldini olish va fosh etishda tezkor-qidiruv faoliyati muhim o'rin tutadi. Chunki aynan tezkor-qidiruv tadbirlari jinoyat haqida dastlabki axborotni aniqlash, jinoyat ishtirokchilarini fosh etish va dalillarni to'plashning asosiy vositasi hisoblanadi.

Internet orqali sodir etiladigan giyohvandlik jinoyatlari doirasida o'tkaziladigan tezkor-qidiruv tadbirlari jinoyatning xususiyatidan kelib chiqib amalga oshiriladi. Amaliyotda eng ko'p qo'llaniladigan tadbirlar jumlasiga internet monitoringi, tezkor kuzatuv, tezkor tajriba, nazorat ostidagi xarid, tezkor axborot yig'ish va tahlil qilish kabi shakllar kiradi. Ushbu tadbirlar orqali internet tarmog'ida giyohvandlik vositalarini sotish bilan bog'liq shubhali sahifalar, akkauntlar, yozishmalar va boshqa raqamli izlar aniqlanadi.

Mazkur jinoyatlarda tezkor-qidiruv tadbirlarining o'ziga xosligi shundaki, ular asosan virtual makonda amalga oshiriladi. Bu esa tezkor xodimlardan axborot texnologiyalari sohasida yetarli bilim va ko'nikmaga ega bo'lishni talab etadi. Raqamli muhitda olib boriladigan tezkor tadbirlar jinoyatni aniqlashning dastlabki bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi. Tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazish qonuniy asoslar mavjud bo'lgandagina amalga oshiriladi. Bunday asoslar, odatda, giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasi bilan bog'liq jinoyat sodir etilayotgani yoki sodir etilishi rejalashtirilayotgani to'g'risida yetarli ma'lumotlar mavjud bo'lishi bilan belgilanadi. Fuqarolardan kelib tushgan xabarlar, tezkor axborot manbalari, internet monitoringi natijalari yoki boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlardan olingan ma'lumotlar tezkor-qidiruv tadbirlarini boshlashga asos bo'lishi mumkin.

Shuningdek, jinoyatning og'irligi va ijtimoiy xavflilik darajasi ham tezkor tadbirlarni o'tkazishda muhim mezon hisoblanadi. Internet orqali giyohvandlik vositalarini tarqatish keng doiradagi shaxslar manfaatiga zarar yetkazishi mumkinligi sababli, bunday holatlarda tezkor-qidiruv choralari qo'llash zaruriyati yanada ortadi. Tezkor-qidiruv tadbirlarini rasmiylashtirish tartibi qonuniylik va protsessual talablar asosida amalga oshiriladi. Har bir tezkor tadbir tegishli hujjatlar bilan rasmiylashtirilishi, uning o'tkazilish sabablari, maqsadi va natijalari aniq qayd etilishi lozim. Bu, bir tomondan, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, olingan ma'lumotlarning keyinchalik tergov va sud jarayonida qonuniy dalil sifatida e'tirof etilishini ta'minlaydi.

Internet muhitida o'tkazilgan tezkor-qidiruv tadbirlarining natijalari ko'pincha elektron shaklda bo'ladi. Shu sababli ularni saqlash, mustahkamlash va rasmiylashtirishda raqamli dalillar bilan ishlash qoidalariga qat'iy rioya etilishi zarur. Tezkor tadbirlar davomida olingan ma'lumotlar belgilangan tartibda rasmiylashtirilib, tegishli protsessual qarorlar qabul qilingandan so'ng tergov organlariga taqdim etiladi. Internet orqali sodir etiladigan giyohvandlik jinoyatlarini aniqlash va fosh etishda tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazishning asosiy huquqiy manbai — "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni hisoblanadi. Mazkur Qonunning tegishli moddalariga ko'ra, tezkor-qidiruv tadbirlari:

- sodir etilgan yoki tayyorlanayotgan jinoyat to'g'risida ma'lumot mavjud bo'lganda;
- jinoyat sodir etgan shaxslarni aniqlash maqsadida;
- jamiyat va davlat xavfsizligiga tahdid soluvchi holatlarning oldini olish uchun o'tkaziladi.

Internet orqali giyohvandlik vositalarini tarqatish og'ir va o'ta xavfli jinoyatlar toifasiga kirgani sababli, bu turdagi jinoyatlar bo'yicha tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazish qonuniy va asosli hisoblanadi.

### **2.3. Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatini oldini olish va fosh etish sohasida xorijiy mamlakatlar qiyosiy tahlili hamda bu yo'nalishdagi hamkorlik masalalari**

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida internet tarmog'i insoniyat hayotining ajralmas qismiga aylandi. Internet ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarda keng imkoniyatlar yaratgani holda, jinoyatchilikning yangi va murakkab shakllari paydo bo'lishiga ham zamin yaratdi. Xususan, giyohvandlik vositalarini internet orqali qonunga xilof ravishda o'tkazish jinoyati bugungi kunda global miqyosdagi eng xavfli muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Mazkur jinoyatning transmilliy va yashirin xarakterga ega ekanligi uni oldini olish va fosh etishda xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, internet orqali sodir etiladigan giyohvandlik jinoyatlariga qarshi kurashishda birinchi navbatda huquqiy asoslarning aniqligi muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, AQShda giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasi bilan bog'liq jinoyatlar federal darajada qat'iy nazorat ostiga olingan. Internet orqali sodir etiladigan giyohvandlik jinoyatlari alohida xavfli jinoyatlar toifasiga kiritilib, ularni aniqlash va fosh etishda maxsus vakolatli organlar faoliyat yuritadi. Ushbu davlatda raqamli dalillar bilan ishlashning aniq protsessual tartiblari ishlab chiqilgan bo'lib, bu holat jinoyatlarni tez va samarali ochishga imkon beradi.

Yevropa davlatlarida ham mazkur jinoyatga qarshi kurash kompleks yondashuv asosida amalga oshiriladi. Yevropa Ittifoqi doirasida internet orqali sodir etiladigan giyohvandlik jinoyatlari transchegaraviy jinoyat sifatida baholanadi. Shu sababli davlatlar o'rtasida tezkor axborot almashinuvi va qo'shma operatsiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada EUROPOL va EUROJUST muhim rol o'ynaydi. Ushbu tuzilmalar orqali giyohvandlik vositalarining internet orqali tarqatilishi bilan bog'liq ma'lumotlar tezkor tarzda yig'iladi va tahlil qilinadi.

Osiyo va Tinch okeani mintaqasidagi ayrim davlatlar, jumladan Singapur va Yaponiya tajribasi ham e'tiborga loyiqdir. Ushbu mamlakatlarda internet jinoyatlariga, ayniqsa giyohvandlik vositalari bilan bog'liq jinoyatlarga nisbatan qat'iy yondashuv mavjud. Qonunchilikda internetdan foydalanilgan holda sodir etilgan jinoyatlar uchun javobgarlik kuchaytirilgan bo'lib, huquqni muhofaza qiluvchi organlar zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlangan. Bu mamlakatlarda sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari yordamida shubhali onlayn faoliyat erta bosqichdayoq aniqlanadi.

Xorijiy mamlakatlar tajribasini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, deyarli barcha rivojlangan davlatlar internet orqali giyohvandlik jinoyatlariga qarshi kurashishda uchta asosiy yo'nalishga tayanadi. Birinchisi — huquqiy tartibga solishning aniqligi va moslashuvchanligi. Ikkinchisi — texnologik ustunlikni ta'minlash, ya'ni raqamli monitoring, tahliliy dasturlar va elektron dalillar bilan ishlash mexanizmlarini rivojlantirish. Uchinchi yo'nalish esa xalqaro hamkorlikni mustahkamlashdan iborat.

Xalqaro hamkorlik masalasi mazkur jinoyat turiga qarshi kurashda alohida ahamiyatga ega. Internet orqali sodir etiladigan giyohvandlik jinoyatlari ko'pincha bir nechta davlat

hududini qamrab oladi. Shu bois, bunday jinoyatlarni faqat bitta davlat doirasida samarali fosh etish imkoniyati cheklangan bo'ladi. Bu borada INTERPOL doirasidagi hamkorlik muhim o'rin tutadi. Ushbu tashkilot orqali davlatlar o'rtasida jinoyatchilar to'g'risidagi ma'lumotlar, raqamli izlar va operativ axborotlar almashiladi.

Bundan tashqari, xalqaro huquqiy yordam mexanizmlari ham muhim hisoblanadi. Elektron dalillarni olish, serverlarda saqlanayotgan ma'lumotlarga kirish, jinoyatchilarni ekstraditsiya qilish kabi masalalar faqatgina davlatlararo kelishuvlar asosida amalga oshiriladi. Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, bunday hamkorlik mexanizmlari aniq va tezkor bo'lgan davlatlarda internet jinoyatlarini fosh etish samaradorligi yuqori bo'ladi.

#### **2.4. Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatiga qarshi kurashni takomillashtirish istiqbollari**

Axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan internet tarmog'i inson faoliyatining ajralmas qismiga aylandi. Shu bilan birga, internet nafaqat ijtimoiy va iqtisodiy imkoniyatlarni oshiradi, balki jinoyatchilikning yangi shakllarini ham yuzaga keltirdi. Xususan, giyohvandlik vositalarini internet orqali qonunga xilof ravishda tarqatish jinoyati zamonaviy jamiyat uchun katta xavf tug'diradi. Bu jinoyat yashirinligi, transmilliy tabiati va anonim xarakteri bilan ajralib turadi. Shu sababli uni oldini olish va fosh etish bo'yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanadi.

Bugungi kunda mazkur jinoyatga qarshi kurashning asosiy vositasi huquqiy, texnologik va operativ tadbirlardan iborat tizimdir. Biroq internet jinoyatlari doimiy ravishda yangi shakllar kasb etib, ular bilan kurashishda ayrim qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtai nazardan, kurashning takomillashtirish istiqbollari bir nechta asosiy yo'nalishlarda ko'rib chiqilishi mumkin.

1. Qonunchilik va huquqiy bazani takomillashtirish
2. Texnologik imkoniyatlarni kengaytirish
3. Tezkor-qidiruv va operativ faoliyatni takomillashtirish
4. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish
5. Fuqarolar va jamiyatning rolini oshirish.

Internet jinoyatlariga qarshi kurashda davlat organlaridan tashqari jamiyatning xabardorligi va faolligi ham muhimdir. Fuqarolarning shubhali onlayn faoliyat haqida xabar berishi, axborot xavfsizligi madaniyatini oshirish va yoshlarni internet xavf-xatarlaridan himoya qilish choralari kuchaytirish zarur.

#### **Xulosa va takliflar**

Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyati zamonaviy jamiyat uchun jiddiy xavf tug'diradigan transmilliy va yashirin xarakterga ega jinoyat turidir. So'nggi yillarda ushbu jinoyatning tez sur'atlarda rivojlanishi va global miqyosga kengayishi jinoyatchilikka qarshi kurashni murakkablashtirmoqda. Internetning anonimligi, shifrlangan aloqa vositalari va darknetdagi savdo maydonchalari jinoyatchilar uchun xavfsiz va yashirin maydon yaratadi. Shu sababli, bu jinoyatni aniqlash, fosh etish va oldini olish uchun milliy va xalqaro darajada zamonaviy strategiyalarni ishlab chiqish zarur.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, internet jinoyatlariga qarshi kurashning samaradorligi bir nechta omillarga bog'liq: huquqiy baza, texnologik vositalar, tezkor-qidiruv va operativ faoliyat, xalqaro hamkorlik va jamiyatning xabardorligi. Ushbu omillarning uyg'un ishlashi

jinoyatchilikka qarshi samarali choralarni ta'minlaydi va giyohvandlik vositalarining tarqalishini kamaytiradi.

Milliy huquqiy tizimlarda, jumladan O'zbekiston Respublikasida, giyohvandlik vositalarini noqonuniy muomalasi jinoyat kodeksi bilan tartibga solinadi. Biroq internet jinoyatlari texnologik rivojlanish va global xarakterga ega bo'lgani sababli, qonunchilik doimiy yangilanishni talab qiladi. Qonun normalari internet jinoyatlari, anonimlik va virtual platformalardan foydalanish holatlarini to'liq qamrab olishi, shuningdek elektron dalillarni sudda dalil sifatida qo'llash tartibini aniq belgilashi lozim.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi bu borada muhim ilmiy va amaliy manba hisoblanadi. Masalan, AQShda internet jinoyatlari bo'yicha maxsus federal va shtat darajasidagi organlar faoliyat yuritadi, sun'iy intellekt va raqamli kuzatuv tizimlari qo'llaniladi. Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida esa EUROPOL va EUROJUST orqali tezkor axborot almashinuvi va qo'shma operatsiyalar amalga oshiriladi. Singapur, Yaponiya va Avstraliya kabi davlatlar esa internet jinoyatlari bilan kurashda ilg'or texnologiyalarni joriy etib, maxsus monitoring tizimlari orqali giyohvandlik vositalari savdosini erta bosqichda aniqlashga muvaffaq bo'lmoqda.

Shuningdek, xalqaro hamkorlikning ahamiyati juda katta. Internet jinoyatlari ko'pincha bir nechta davlat hududini qamrab oladi, shuning uchun milliy choralarning o'zi yetarli emas. INTERPOL va EUROPOL kabi xalqaro tashkilotlar orqali jinoyatchilar, raqamli izlar va elektron dalillar bo'yicha tezkor axborot almashinuvi amalga oshiriladi. Shu orqali transmilliy jinoyatlar samarali ravishda fosh etiladi.

Texnologik imkoniyatlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi, kadrlarning malakasi pastligi va qonunchilikdagi bo'shliqlar esa milliy darajadagi samaradorlikni pasaytiradigan asosiy omillar hisoblanadi. Internet jinoyatlari doimo yangilanib borayotganligi sababli, tezkor-qidiruv va operativ faoliyat ham muntazam takomillashtirilishi lozim.

Jamiyatning xabardorligi ham muhim rol o'ynaydi. Fuqarolar, ayniqsa yoshlar, internetda sodir bo'layotgan xavf-xatarlar to'g'risida yetarli tushunchaga ega bo'lishi kerak. Shubhali onlayn faoliyat haqida xabar berish va axborot xavfsizligi madaniyatini oshirish internet jinoyatlarini erta aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, internet jinoyatlariga qarshi kurash faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar zimmasida emas, balki jamiyatning umumiy mas'uliyati sifatida qaralishi lozim.

Internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyatiga qarshi kurashni takomillashtirish bo'yicha takliflar bir nechta yo'nalishda ishlab chiqilishi mumkin:

#### 2.1. Huquqiy bazani takomillashtirish:

- Jinoyat kodeksi va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarni internet jinoyatlari, anonimlik, virtual platformalardan foydalanish holatlari bilan uyg'unlashtirish;
- Internet jinoyatlari bo'yicha elektron dalillarni sudda to'liq va qonuniy asosda qo'llash tartibini aniq belgilash;
- Jinoyatni sodir etishda yoshlar yoki guruh tomonidan foydalanish kabi holatlarni og'irlashtiruvchi omillar sifatida kiritish;
- Internet jinoyatlarini oldini olish bo'yicha maxsus qonunchilik va protokollar ishlab chiqish, shu jumladan tezkor axborot almashuvi va xalqaro hamkorlikni qo'llab-quvvatlovchi normativlarni joriy etish.

#### 2.2. Texnologik takomillashtirish:

- Sun'iy intellekt va algoritmik tahlil yordamida internet monitoringini kengaytirish;
- Avtomatlashtirilgan tizimlar orqali giyohvandlik vositalari savdosini aniqlash va bloklash;
  - Raqamli dalillarni yig'ish, saqlash va tahlil qilish uchun ilg'or dasturiy ta'minot va texnologiyalarni joriy etish;
  - Maxsus texnik vositalar orqali darknetdagi va shifrlangan tarmoqlardagi harakatlarni kuzatish va tahlil qilish.

#### 2.3. Tezkor-qidiruv va operativ faoliyatni kuchaytirish:

- Maxsus vakolatli bo'linmalar va tezkor-qidiruv guruhlarini malakali kadrlar bilan ta'minlash;
  - Internet jinoyatlarining barcha bosqichlarini nazorat qilish uchun operativ metodologiyalarni ishlab chiqish;
  - Tezkor axborot almashinuvi va interaktiv tizimlar orqali jinoyatlarni aniqlash jarayonini tezlashtirish;
  - Raqamli kuzatuv va onlayn monitoring tizimlarini milliy va xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish.

#### 2.4. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish:

- INTERPOL, EUROPOL va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan qo'shma operatsiyalar va axborot almashuvini kengaytirish;
  - Xalqaro huquqiy yordam va ekstraditsiya bo'yicha kelishuvlarni yangilash va takomillashtirish;
  - Xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish va milliy qonunchilik va operativ faoliyatga tatbiq etish;
  - Mutaxassislar almashuvi, treninglar va xalqaro seminarlar orqali bilim va tajribani oshirish.

#### 2.5. Jamiyat va profilaktika tadbirlari:

- Fuqarolarni internet jinoyatlaridan ogohlantirish va xabardorligini oshirish bo'yicha targ'ibot tadbirlarini kuchaytirish;
- Yoshlar orasida axborot xavfsizligi va giyohvandlikka qarshi profilaktika dasturlarini kengaytirish;
  - Fuqarolarni shubhali onlayn faoliyat haqida xabar berishga rag'batlantirish va bunday mexanizmlarni qulaylashtirish;
  - Internet foydalanuvchilari uchun xavfsizlik bo'yicha ko'rsatmalar va yo'riqnomalarni joriy etish.

Xulosa qilib aytganda, internet tarmog'idan foydalanib giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o'tkazish jinoyati global va murakkab tabiati bilan ajralib turadi. Shu sababli uni oldini olish va fosh etish faqat milliy choralarga tayanib amalga oshirilmaydi; zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, huquqiy bazani takomillashtirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va jamiyatning xabardorligini oshirish birgalikda amalga oshirilishi lozim.

Taklif etilgan yo'nalishlarni amalga oshirish orqali nafaqat jinoyatlarni aniqlash va fosh etish samaradorligi oshadi, balki giyohvandlik vositalarining tarqalishini kamaytirish, yoshlarni himoya qilish va jamiyat xavfsizligini mustahkamlash imkoniyatlari yaratiladi. Shu bilan birga, milliy va xalqaro huquqiy bazani uyg'unlashtirish, texnologik rivojlanishni qo'llash

va operativ faoliyatni takomillashtirish internet jinoyatlariga qarshi samarali kurashning asosiy sharti hisoblanadi.

Ushbu yo'nalishlarda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar nafaqat giyohvandlik jinoyatlarining oldini olish, balki jamiyatni internet xavf-xatarlaridan himoya qilish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim vosita bo'ladi. Shu sababli, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, xalqaro tashkilotlar va jamiyat birgalikda ishlash orqali internet jinoyatlariga qarshi samarali tizim yaratishi zarur.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
4. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). World Drug Report 2023. – Vienna: UNODC, 2023.
5. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). European Drug Report 2023: Trends and Developments. – Lisbon, 2023.
6. DEA (Drug Enforcement Administration). Cyber Investigations Manual. – Washington D.C., 2022.
7. INTERPOL. Guidelines on Combating Drug Trafficking via the Internet. – Lyon, 2021.
8. EUROPOL. Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2023. – The Hague, 2023.

INNOVATIVE  
ACADEMY